

РІВЕНЬ ДОСЛІДЖЕНЬ СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розкриваються тенеза наукової думки щодо суб'єкта адміністративної відповідальності в Україні та чинні методологічні підходи до визначення змісту поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» та його співвідношення з іншими спорідненими поняттями.

Ключові слова: склад адміністративного правопорушення, суб'єкт адміністративного правопорушення, адміністративна відповідальність, суб'єкт адміністративної відповідальності.

**Миколенко
Олександр
Іванович,**

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
адміністративного
та господарського
права економіко-
правового факультету
Одеського національ-
ного університету
імені І. І. Мечникова*

На перший погляд здається, що суб'єкт адміністративної відповідальності є достатньо дослідженим явищем в юридичній науці, адже чимало праць присвячено саме проблемам адміністративно-деліктного права як правовому інституту адміністративного права. Насправді це не так. «Суб'єкт адміністративної відповідальності» є поняттям, яке широко використовується в дослідженнях з метою пояснення інших правових понять та явищ, але при цьому не має конкретного змістовного наповнення. Складається враження, що всі науковці розуміють, про що йде мова, але пояснити на рівні зрозумілих теоретичних конструкцій зміст зазначеного поняття не можуть.

Окремі змістовні аспекти суб'єкта адміністративної відповідальності висвітлювалися в працях Ю. Битяка, В. Галуцька, О. Горбач, В. Донського, О. Жильцова, В. Зуй, Ю. Ковальчук, Л. Ковалюк, В. Колпакова, М. Колюки, А. Комзюка, В. Кузнєцова, Д. Лук'янця, А. Матіуса, А. Моти, Т. Оленченко, О. Охотнікової, А. Русецького, С. Сасенка, І. Слубського, О. Старцева, О. Чернецького, С. Шапаренко та багатьох інших науковців України. Але, як покаже подальший розгляд наукової літератури з цього питання, більшість авторів уникають аналізу змісту поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності», переходячи

до характеристики суб'єкта адміністративного правопорушення чи особливостей притягнення до відповідальності якогось конкретного спеціального суб'єкта (неповнолітніх, посадових осіб, юридичних осіб тощо).

Тому метою нашої статті є висвітлення процесу розвитку наукової думки щодо суб'єкта адміністративної відповідальності та аналіз сучасних методологічних підходів щодо уточнення змісту цього поняття.

Зазначимо, що представлені в статті матеріали та висновки є результатом колективної роботи представників Одеської школи адміністративного права під керівництвом академіка А. Васильєва. Одним із пріоритетних напрямків такої роботи є дослідження проблематики адміністративно-деліктного права (В. Бердник, А. Васильєв, О. Миколенко, В. Палько, В. Продаєвич, М. Сиротяк, О. Стукаленко) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. Сьогодні ці питання безпосередньо висвітлюються у статтях аспірантів та здобувачів, які готують дисертації за цією тематикою (О. Дуліна, Я. Сербіна) [11; 12].

Чому саме на суб'єкт адміністративної відповідальності було звернуто увагу? Наведемо декілька прикладів, які розкривають актуальність цього питання та необхідність його розв'язання на теоретичному рівні.

Випадок перший. У результаті адміністративного розслідування було визначено склад адміністративного правопорушення та його суб'єкт, на підставі чого складено протокол про адміністративне правопорушення. Потім у результаті розгляду справи

про адміністративне правопорушення на особу, яка вчинила протиправне діяння, було накладено адміністративне стягнення.

У такому разі чітко визначено суб'єкт адміністративного правопорушення – це особа, яка притягується до відповідальності, та особа, щодо якої було винесено постанову про притягнення до адміністративної відповідальності. Усіх цих «суб'єктів», «осіб» без будь-яких вагань можна визначати через поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Випадок другий. Було встановлено склад адміністративного правопорушення та визначено суб'єкт адміністративного правопорушення, на підставі чого порушено провадження у справі. У ході розгляду справи було встановлено, що особа, яка притягується до відповідальності, є військовослужбовцем, а тому, керуючись положеннями ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), її притягли до дисциплінарної відповідальності.

У такому разі чітко визначено суб'єкт адміністративного правопорушення й особу, яка притягується до відповідальності, але відсутня особа, щодо якої було винесено постанову про притягнення до адміністративної відповідальності. Чи можна стверджувати, що особа, яку за вчинення адміністративного правопорушення було притягнуто до дисциплінарної відповідальності, є суб'єктом адміністративної відповідальності?

Випадок третій. Уповноважена особа встановила факт вчинення адміністративного правопорушення, але керуючись положеннями ст. 22

КУпАП, звільняє особу від адміністративної відповідальності, обмежившись усним попередженням.

У такому разі чітко визначено суб'єкт адміністративного правопорушення, але відсутня особа, яка притягується до відповідальності, адже провадження у справі так і не було відкрито, та відсутня особа, щодо якої було винесено постанову про притягнення до адміністративної відповідальності. Виникає питання: чи можна таку особу вважати суб'єктом адміністративної відповідальності?

Випадок четвертий. На підставі складеного протоколу про адміністративне правопорушення було порушено адміністративне провадження. Під час розгляду справи було встановлено, що в діях особи відсутній склад адміністративного правопорушення. Тому орган адміністративної юрисдикції, керуючись п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП і п. 3 ч. 1 ст. 284 КУпАП, виніс постанову про закриття справи.

У такому разі відсутні суб'єкт адміністративного правопорушення та особа, щодо якої було винесено постанову про притягнення до адміністративної відповідальності, але є особа, яка притягується до відповідальності, адже вона була учасником деліктних процесуальних правовідносин. Отримується, що особою, яка притягується до відповідальності, можна бути і в тих випадках, коли така особа не є суб'єктом адміністративного правопорушення. Чи можна у наведеному прикладі говорити про суб'єкт адміністративної відповідальності?

Випадок п'ятий. У 90-х роках минулого століття в чинному законодав-

стві передбачався механізм, коли за малозначний злочин особу, яка його вчинила, притягували до адміністративної відповідальності.

Цей випадок цікавий тим, що за відсутністю суб'єкта адміністративного проступку є особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, та особа, щодо якої було винесено постанову про притягнення до адміністративної відповідальності. Чи можна взагалі говорити про існування суб'єкта адміністративної відповідальності без існування суб'єкта адміністративного правопорушення?

На жаль, багато сучасних комплексних робіт, присвячених проблемам адміністративно-деліктного права, позбавлені глибокого теоретичного підґрунтя. Усе зводиться до наведення декількох визначень видатних учених, потім автор погоджується з одним із запропонованих визначень і відразу ж переходить до аналізу прогалин у чинному законодавстві та недоліків у правозастосовній діяльності. Тому так і виходить, що, не заглиблюючись у зміст поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності», науковці його використовують і в характеристиці суб'єкта адміністративного правопорушення, і під час визначення особливостей участі особи в деліктних процесуальних правовідносинах, і під час розкриття специфіки індивідуалізації відповідальності.

Сучасні дослідження українських учених у межах теорії держави та права зосереджені головним чином на обґрунтуванні нових і вже сталих концепцій юридичної відповідальності, видах, принципах, функціях, підставах

і заходах юридичної відповідальності (К. Басін, О. Болсунова, О. Іваненко, Н. Іванчук, А. Осауленко, В. Сердюк). При цьому чомусь відсутній аналіз і чітке співвідношення понять «суб'єкт юридичної відповідальності», «суб'єкт правопорушення», «суб'єкт, який притягується до юридичної відповідальності» тощо.

У межах спеціальності 12.00.07 – «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (далі – спеціальність 12.00.07) комплексні дослідження на рівні дисертацій чи монографій, що були присвячені тим чи іншим аспектам адміністративної відповідальності, можна поділити на чотири групи:

I. Адміністративна відповідальність як правове явище. Відповідні дослідження здійснювались у працях Н. Гришиної, Я. Кінаш, В. Колпакова, О. Літошенка, Д. Лук'янца, В. Продавчича та ін.

Такі праці викликають найбільший інтерес, адже саме в них можна зустріти нові підходи до розуміння адміністративної відповідальності та її суб'єктів. Але слід констатувати, що навіть у працях, безпосередньо присвячених розкриттю загальнотеоретичних аспектів адміністративної відповідальності, не здійснюється порівняльна характеристика понять «суб'єкт адміністративного проступку», «суб'єкт, який притягується до адміністративної відповідальності» та «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Наприклад, В. Колпаков у монографії «Адміністративно-деліктний правовий феномен» (2004) багато уваги приділяє визначенню суб'єкта

адміністративного проступку і звертає увагу на те, що окрім загальних і спеціальних ознак, які характеризують суб'єкта адміністративного проступку, існує група ознак, які не впливають на кваліфікацію вчиненого діяння, проте впливають на вид, розмір та інші характеристики стягнення. На підставі цього В. Колпаков робить висновок, що такі ознаки слід розглядати як особливі ознаки суб'єкта адміністративного проступку [13, с. 269]. Розмірковуючи над загальними, спеціальними та особливими ознаками, які характеризують особу, що вчинила адміністративний проступок, цей учений запропонував, на нашу думку, чіткі критерії розмежування суб'єкта адміністративного проступку та суб'єкта адміністративної відповідальності, але відповідного висновку не зробив. Тобто методологічно вчений підвів нас до такого висновку, але в останню мить робить інший висновок, що і загальні, і спеціальні, й особливі ознаки стосуються виключно суб'єкта адміністративного проступку.

II. Адміністративна відповідальність конкретного суб'єкта. Ці дослідження здійснювались у працях В. Галунька, О. Горбач, В. Донського, О. Жильцова, Ю. Ковальчук, М. Колюки, В. Кузнєцова, А. Матіоса, А. Моти, Т. Оленченко, О. Охотнікової, А. Русецького, С. Саєнка, І. Службського, О. Старцева, В. Стукаленка, О. Чернецького, С. Шапаренко і ін.

Хочемо зазначити, що такого роду праці спрямовано не скільки на вирішення загальнотеоретичних питань науки адміністративного права, скільки на систематизацію розгалужених

знань стосовно вузького предмета дослідження на підставі вже наявних загальнотеоретичних розробок, а тому, як правило, вони спрямовані на вирішення проблем, які існують на правотворчому та правозастосовному рівнях. Саме тому більша частина із запропонованих наукових праць, розкриваючи ознаки конкретного спеціального суб'єкта адміністративного правопорушення (посадових осіб, іноземців, осіб без громадянства та ін.) чи ознаки особливого суб'єкта адміністративної відповідальності (юридичних осіб, неповнолітніх), не пропонують порівняльного аналізу понять «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Так, А. Матіос другий розділ своєї дисертації, присвячений адміністративній відповідальності посадових осіб у сфері державного управління, назвав «Суб'єкти адміністративної відповідальності у сфері державного управління». Було б логічним у цьому підрозділі розглянути поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» та навести класифікацію таких суб'єктів за певними критеріями. Але автор спочатку зосереджує свою увагу на групі суспільних відносин, які можна віднести до сфери державного управління та які потребують адміністративно-правової охорони, потім без будь-яких пояснень зосереджує свою увагу на посадовій особі як суб'єкті юридичної відповідальності взагалі, так і адміністративної відповідальності зокрема [14, с. 44–75]. Тобто в дисертації не пропонується визначення суб'єкта адміністративної відповідальності і немає

його порівняльної характеристики з іншими спорідненими поняттями.

III. Адміністративна відповідальність за певну категорію правопорушень чи у певній сфері суспільних відносин. Такі дослідження проводили В. Бабич, А. Благодарний, С. Гаркуша, В. Гречишнікова, М. Довгань, В. Докучаєва, Г. Корчевний, Н. Марфіна, О. Мельник, І. Пивовар, О. Соколовська, Л. Сорока, М. Співак, О. Танасійчук, С. Фетісова, Ю. Чаплинська, Є. Щербина та ін.

Зазначений напрямок наукових досліджень, на нашу думку, також спрямовано не стільки на вирішення загальнотеоретичних питань науки адміністративного права, скільки на систематизацію розгалужених знань стосовно вузького предмета дослідження на підставі вже наявних загальнотеоретичних розробок, а тому висновки, що пропонуються в цих наукових працях, обмежуються лише пропозиціями щодо вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики. Тобто, по-перше, не пропонується авторського визначення поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення», а робиться посилання на авторитетних учених, що працюють у відповідній сфері. По-друге, поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «суб'єкт адміністративної відповідальності» вживаються науковцями як тотожні.

IV. Процесуальний порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності. Такі дослідження проводились у працях О. Аніної, В. Бондара, О. Крикун, Б. Мартиненка, Р. Миронюка, М. Стоцької та ін.

Цей напрямок наукових досліджень характеризується тим, що науковці оперують головним чином поняттями «суб'єкт процесу» та «учасник процесу» чи «суб'єкт провадження» та «учасник провадження». Відповідно зазначеними науковцями аналіз суб'єкта адміністративної відповідальності розглядається лише через призму адміністративно-процесуального статусу особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, і взагалі не піднімається питання щодо змісту поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Отже, в юридичній літературі можна зустріти лише поодинокі думки вчених щодо визначення змісту поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» та критеріїв його співвідношення з іншими спорідненими поняттями. Наведемо деякі з них.

Т. Мацелик і В. Біла при визначенні поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення» в термінологічному словнику з адміністративного права за загальною редакцією Т. Коломоець зазначають, що слід розрізняти суб'єкта адміністративного проступку та суб'єкта адміністративної відповідальності, бо першим є лише фізична особа, тоді як другим може бути і юридична особа. Під суб'єктом адміністративного правопорушення вчені розуміють особу, яка вчинила діяння, за яке законом передбачено адміністративну відповідальність [15, с. 416]. При цьому звертають увагу на те, що суб'єктів адміністративної відповідальності можна поділити на загальних і спеці-

альних. Загальним суб'єктом адміністративної відповідальності є осудна фізична особа, якій на момент вчинення адміністративного правопорушення виповнилося 18 років. Спеціальними суб'єктами адміністративної відповідальності є неповнолітні, посадові особи, військовослужбовці та інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, іноземці та особи без громадянства, неосудні. До спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності, на думку Т. Мацелик і В. Білої, можуть бути застосовані суворіші санкції порівняно із загальним суб'єктом адміністративної відповідальності, дисциплінарні стягнення замість адміністративних, а за окремі правопорушення спеціальні суб'єкти взагалі можуть не притягатися до адміністративної відповідальності. Діяння, вчинені особою у стані крайньої потреби та необхідної оборони, не є адміністративними правопорушеннями, відповідно і суб'єкти, що їх вчинили, не визнаються суб'єктами правопорушення та суб'єктами адміністративної відповідальності [15, с. 416].

О. Чернецький, пропонуючи розрізняти суб'єкта адміністративного правопорушення та суб'єкта адміністративної відповідальності, вказує, що першим є той, хто його вчинив, а другим, з одного боку, – хто вчинив адміністративне правопорушення, з другого – до якого застосоване одне з адміністративних стягнень або один із заходів впливу [16, с. 16]. У зв'язку з цим поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення», на думку вченого, ширший за змістом ніж поняття «суб'єкт адміністративної

відповідальності», адже особу, яка вчинила адміністративне правопорушення, за певних обставин може бути і не притягнуто до адміністративної відповідальності.

Ми свого часу зазначали, що серед ознак, які характеризують особу, яка вчинила адміністративне правопорушення, є ознаки, що не впливають на кваліфікацію протиправного діяння, але впливають на вид і розмір адміністративного стягнення, що на неї накладається. Тому поряд із загальними та спеціальними ознаками суб'єкта адміністративного правопорушення слід виділяти і групу особливих ознак суб'єктів адміністративної відповідальності [4, с. 49–50]. Виділення особливого суб'єкта, – підкреслювалося нами, – безпосередньо не пов'язано з особливостями складу адміністративного правопорушення, оскільки ознаки, що характеризують особливий суб'єкт, не впливають на факт наявності складу та кваліфікацію адміністративних проступків, а мають лише значення при індивідуалізації адміністративної відповідальності. Тому зазначалося, що термінологічно правильніше називати його «особливий суб'єкт адміністративної відповідальності». До того ж вказувалося, що в науці кримінального права розрізняють поняття «суб'єкт злочину» та «особистість злочинця». Такий підхід учених кримінального права, на нашу думку, заслуговує на увагу і може бути використаний у межах науки адміністративного права [4, с. 49–50].

О. Горбач, виділяючи загальні, спеціальні й особливі ознаки суб'єкта адміністративної відповідальності,

стверджує, що відмінність між спеціальним і особливим суб'єктом перебуває у площині визначення як ознак самого суб'єкта (вік, професійна належність, займана посада тощо), так і процедури притягнення його до відповідальності (шляхом застосування норм Дисциплінарного статуту, заходів впливу виховного характеру тощо) [17, с. 89].

У запропонованих вище висловлюваннях учених можна знайти суттєву суперечність: під час характеристики одного й того ж явища науковці використовують різну термінологію. Так, В. Колпаков загальні, спеціальні й особливі ознаки пов'язує виключно з суб'єктом адміністративного правопорушення, О. Горбач пов'язує їх виключно з суб'єктом адміністративної відповідальності, а наша позиція зводиться до того, що загальні і спеціальні ознаки слід пов'язувати з суб'єктом адміністративного правопорушення, особливі ж ознаки стосуються виключно суб'єкта адміністративної відповідальності (О. Миколенко). Це яскраво свідчить про те, що в науці адміністративного права відсутнє чітке розмежування понять «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «суб'єкт адміністративної відповідальності».

Аналіз наведених вище думок науковців також показує і різні методологічні підходи щодо співвідношення понять «суб'єкт адміністративної відповідальності», «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «особа, яка притягується до адміністративної відповідальності»:

– іноді наголошується на тому, що не всі суб'єкти адміністратив-

ної відповідальності є одночасно і суб'єктами адміністративного правопорушення (В. Біла, Т. Мацелик). Критерієм такого розмежування є наявність чи відсутність провини в діях порушника. Якщо провинна у протиправному діянні особи присутня як ознака суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, то особа, яка вчинила це діяння, одночасно визнається суб'єктом адміністративного правопорушення і суб'єктом адміністративної відповідальності. Якщо ж провинна у протиправному діянні особи відсутня, але згідно з чинним законодавством на останню накладають адміністративне стягнення (мова йде про юридичних осіб), то така особа не є суб'єктом адміністративного правопорушення, а є суб'єктом адміністративної відповідальності. З таким методологічним підходом до розмежування суб'єкта адміністративного правопорушення та суб'єкта адміністративної відповідальності не можемо погодитися з однієї досить важливої причини – це призведе до необхідності перегляду всіх традиційних положень інституту адміністративної відповідальності, а саме підстав, принципів і функцій відповідальності, доказування та доказів в адміністративному провадженні тощо;

– іноді, навпаки, наголошується на тому, що не всі суб'єкти адміністративного правопорушення є одночасно і суб'єктами адміністративної відповідальності (О. Ченецький). Критерієм такого розмежування є наявність чи відсутність постанови про накладення адміністративного стягнення щодо дій особи, яка вчи-

нила протиправне діяння. Тобто якщо особу згідно з положеннями ст. 15 КУпАП притягнуть до дисциплінарної відповідальності, то вона визнається суб'єктом адміністративного проступку, але не є суб'єктом адміністративної відповідальності. З таким методологічним підходом щодо розмежування суб'єкта адміністративного правопорушення та суб'єкта адміністративної відповідальності також не можемо погодитися, адже вважаємо, що другий – це не тільки особа, яку за фактом було притягнуто до відповідальності у вигляді накладення адміністративного стягнення, а й особа, яка має здатність і можливість нести адміністративну відповідальність, тобто є суб'єктом адміністративного правопорушення, але за обставинами, визначеними чинним законодавством, може бути звільнена від адміністративної відповідальності шляхом її заміни на інший захід державного примусу чи вплив виховного характеру (ст.ст. 15, 16, 21, 22, 24-1, 247 КУпАП);

– іноді зміст суб'єкта адміністративної відповідальності жодним чином не пов'язують з особою, яка притягується до адміністративної відповідальності, обмежуючи його двома складовими: 1) особа, яка вчинила адміністративне правопорушення; 2) особа, до якої застосовано одне з адміністративних стягнень або один із заходів впливу (О. Ченецький). Такий методологічний підхід, зосереджуючись на аналізі матеріальної складової суб'єкта адміністративної відповідальності, уникає аналізу не менш важливої процесуальної складової. Як уже зазначалося, суб'єкт

адміністративної відповідальності – це особа, яка має здатність і можливість нести адміністративну відповідальність, а тому навіть у разі винесення постанови про закриття справи (ст. 284 КУпАП), наприклад, на підставі видання акта амністії чи скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність (ст. 247 КУпАП), особа, яка вчинила протиправні дії, є і суб'єктом відповідного адміністративного правопорушення, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, а разом із тим і суб'єктом адміністративної відповідальності. Тобто визначення змісту суб'єкта адміністративної відповідальності не може обмежуватися лише сферою матеріального адміністративного права, бо здатність і можливість особи нести адміністративну відповідальність може реалізуватися лише через відповідні процесуальні механізми. А безпосереднім учасником таких процесуальних механізмів є особа, яка притягується до адміністративної відповідальності;

– іноді вважають, що процедура притягнення особи до адміністративної відповідальності має враховуватися в аналізі суб'єкта адміністративної відповідальності, принаймні при розмежуванні спеціальних ознак, які характеризують суб'єкта адміністративного правопорушення, та особливих ознак, які характеризують порушника та впливають на процедуру його притягнення до адміністративної відповідальності (О. Горбач). Цей методологічний підхід, вважаємо, слід взяти за основу при визначенні змісту поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності». Саме тому можна

стверджувати, що зміст цього поняття охоплює собою два структурні елементи: 1) особа, яка вчинила адміністративне правопорушення (суб'єкт адміністративного правопорушення); 2) особа, яка притягується до адміністративної відповідальності.

Цікавими, на нашу думку, є представлені в юридичній літературі методологічні підстави класифікації ознак суб'єкта адміністративної відповідальності:

– до спеціальних ознак суб'єкта адміністративної відповідальності відносять як кваліфікуючі ознаки суб'єкта адміністративного проступку, так і особливі ознаки особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, що впливають на вид і розмір адміністративного стягнення чи вид заходу впливу (Ю. Ведерніков, С. Гончарук, О. Горбач, А. Матіос, В. Шкарупа). Такий підхід вважаємо методологічно хибним, адже за своєю суттю ці дві групи ознак є різними. Перші допомагають визначитися з наявністю чи відсутністю складу адміністративного правопорушення та кваліфікувати протиправне діяння, а другі впливають на процедуру притягнення особи до адміністративної відповідальності;

– наголошується на тому, що суб'єкт адміністративної відповідальності характеризується не тільки наявністю ознак, які притаманні суб'єкту адміністративного правопорушення, а й ознаками, які характеризують особистість правопорушника та використовуються при індивідуалізації відповідальності (О. Миколенко);

– пропонують виділяти три групи ознак, що характеризують суб'єкт

адміністративної відповідальності, – загальні, спеціальні, особливі (О. Горбач, В. Колпаков, О. Миколенко). Загальні ознаки притаманні всім суб'єктам адміністративної відповідальності, спеціальні додатково характеризують особу, яка вчинила адміністративне правопорушення, та допомагають установити склад адміністративного правопорушення і кваліфікувати протиправне діяння, а особливі враховуються під час процедури притягнення особи до адміністративної відповідальності, оскільки впливають або на саму процедуру (наприклад, ч. 3 ст. 257, ч. 10 ст. 259, ч. 4 ст. 265 КУпАП і ін.), або враховуються під час накладання адміністративного стягнення чи застосування іншого заходу впливу. Цей підхід щодо класифікації ознак суб'єкта адміністративної відповідальності, на нашу думку, є найбільш методологічно ефективним для подальших досліджень суб'єкта адміністративної відповідальності, хоча і потребує з нашого боку додаткової аргументації з урахуванням уже висловлених у статті висновків і пропозицій.

Якщо у змісті поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» виділяти два структурні елементи – 1) особа, яка вчинила адміністративне правопорушення (суб'єкт адміністративного правопорушення), та 2) особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, – то класифікація ознак, які характеризують суб'єкт адміністративного правопорушення, та класифікація ознак, які характеризують особу, що притягається до відповідальності, не може співпадати, а для уникнення плута-

нини і не має співпадати. Тому, характеризуючи суб'єкта адміністративного правопорушення, можна виділити лише загальні та спеціальні ознаки, а характеризуючи особу, яка притягується до адміністративної відповідальності, можна виділити загальні й особливі ознаки. Загальні ознаки, що характеризують суб'єкта адміністративного правопорушення, та особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, збігаються, тому що тісно пов'язані з поняттям адміністративної деліктоздатності.

Ю. Ведерніков, С. Гончарук і В. Шкарупа у своїх працях щодо цього зазначають, що суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути деліктоздатні фізичні та юридичні особи, що скоїли ті чи інші адміністративні правопорушення [18, с. 149; 19, с. 40]. Л. Коваль визначає адміністративну деліктоздатність як особливу юридичну властивість або стан суб'єкта, який включає здатність (спроможність) прийняти на себе відповідальність за вчинений адміністративний проступок [20, с. 123]. З ним погоджується Ю. Ковальчук, який зазначає, що для характеристики суб'єкта адміністративної відповідальності істотне значення має поняття «деліктоздатність», яка формулюється адміністративним законом як сукупність загальних і спеціальних умов [21, с. 69]. Наприклад, загальними ознаками фізичних осіб як суб'єктів адміністративного правопорушення є неосудність і досягнення певного віку (16 років), а адміністративна деліктоздатність юридичної особи настає з моменту

її офіційної реєстрації. Ці ж ознаки є обов'язковими і для особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. Тому аналіз загальних ознак суб'єкта адміністративної відповідальності одночасно передбачає розгляд як загальних ознак суб'єкта адміністративного правопорушення, так і загальних ознак особи, яка притягується до адміністративної відповідальності.

У зв'язку з тим, що спеціальні ознаки пов'язані виключно з характеристикою спеціального суб'єкта адміністративного правопорушення, поняття «спеціальні ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення» та «спеціальні ознаки суб'єкта адміністративної відповідальності» можна вживати як тотожні без шкоди для подальших теоретичних обґрунтувань.

Особливі ознаки, що характеризують особу, яка притягується до адміністративної відповідальності, можуть, з одного боку, впливати на саму процедуру притягнення особи до відповідальності, а з другого – впливати на вид, розмір адміністративного стягнення чи вид заходу впливу, передбачений чинним законодавством. У зв'язку з цим поняття «особливі ознаки, які характеризують особу, яка притягується до адміністративної відповідальності» та «особливі ознаки суб'єкта адміністративної відповідальності» є тотожними.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки:

– по-перше, поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності» комплексно не досліджувалося на рівні дисертаційних чи монографічних робіт у межах спеціальності 12.00.07;

– по-друге, більшість наукових праць обмежується характеристикою суб'єкта адміністративного правопорушення та особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, в окремих підрозділах та розділах роботи (тобто не намагаючись навіть зробити їх порівняльну характеристику), звертаючи увагу лише на те, що в першому випадку йде мова про матеріально-правові аспекти адміністративної відповідальності, а в другому – про процесуально-правові;

– по-третє, у працях, присвячених особливостям адміністративної відповідальності за певну категорію правопорушень чи у певній сфері суспільних відносин, поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення» та «суб'єкт адміністративної відповідальності» вживаються науковцями як тотожні;

– по-четверте, лише в поодиноких працях містяться думки науковців щодо потреби розмежування понять «суб'єкт адміністративного правопорушення» і «суб'єкт адміністративної відповідальності» та наводяться суперечливі авторські критерії такого розмежування;

– по-п'яте, суб'єкт адміністративної відповідальності – це особа, яка має здатність і можливість нести адміністративну відповідальність згідно з матеріальними та процесуальними нормами адміністративного права (тобто є особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, і особою, яка притягується до адміністративної відповідальності). Отже, до суб'єкта адміністративної відповідальності належить не тільки особа, яку за фактом було притягнуто до

відповідальності у вигляді накладення адміністративного стягнення, а й особа, яка має здатність і можливість нести адміністративну відповідальність, тобто є суб'єктом адміністративного правопорушення, але за обставинами, визначеними чинним законодавством, може бути звільнена від адміністративної відповідальності шляхом її заміни на інший захід державного примусу чи вплив виховного характеру (ст.ст. 15, 16, 21, 22, 24-1, 247 КУпАП).

Запропоновані в статті висновки не претендують на вичерпні відповіді з наявних теоретичних проблем у сфері адміністративно-деліктного права щодо змісту поняття «суб'єкт адміністративної відповідальності», але висвітлена у статті проблематика, сподіваємось, приверне до себе увагу науковців, які працюють у відповідній сфері, та сприятиме появі нових концепцій і підходів для вирішення наявних проблем на теоретичному рівні.

Список використаних джерел:

1. Бердник В. С. Юрисдикційна діяльність адміністративних комісій (матеріальний та процесуальний аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. С. Бердник. – Запоріжжя, 2012. – 268 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / [А. С. Васильєв, В. М. Гарашук, Є. В. Додін та інш.] ; за заг. ред. А. С. Васильєва, О. І. Миколенка. – Х. : ТОВ «Одіссей». – 1024 с.
3. Васильєв А. С. Административное право Украины. Общ. часть : учеб. пос. / А. С. Васильев. – Х.: Одиссей, 2001. – 288 с.
4. Миколенко О. І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / О. І. Ми-

коленко. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2010. – 368 с.

5. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія / О. І. Миколенко. – Х. : Бурун Книга, 2010. – 336 с.

6. Миколенко А. И. Проблемы возмещения вреда, причиненного административным правонарушением : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. И. Миколенко. – Х., 2000. – 222 с.

7. Палько В. І. Адміністративно-правове регулювання видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / В. І. Палько. – Х., 2005. – 250 с.

8. Продаєвич В. О. Місце адміністративної відповідальності в системі заходів адміністративного примусу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / В. О. Продаєвич. – К., 2007. – 200 с.

9. Сиротяк М. Р. Захист прав потерпілого в провадженні в справах про адміністративні правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / М. Р. Сиротяк. – Х., 2007. – 201 с.

10. Стукаленко О. В. Адміністративна відповідальність за порушення норм земельного законодавства (матеріальний і процесуальний аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. / О. В. Стукаленко. – Дніпропетровськ, 2008. – 205 с.

11. Дуліна О. В. Адміністративна відповідальність та суб'єкти правопорушень у сфері земельних відносин / О. В. Дуліна // Держава і право : проблеми становлення і стратегія розвитку : мат. міжн. наук.-практ. конференції (15–16 листопада 2013 р., м. Ужгород). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 138–139.

12. Сербіна Я. В. Зв'язок способу вчинення протиправного діяння з іншими ознаками складу адміністративного проступку / Я. В. Сербіна // Міжн. наук.-практ. конференція «Право як ефективний суспільний регулятор». (15–16 лютого 2013 р. м. Львів). – Л.: Західноукраїнська

організація «Центр правничих ініціатив», 2013. – у 2-х ч. – Ч. 2. – С. 25–26.

13. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / В. К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

14. Магіос А. В. Адміністративна відповідальність посадових осіб у сфері державного управління : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / А. В. Магіос. – К., 2006. – 182 с.

15. Адміністративне право України: словник термінів / [Д. С. Андрєєва, А. В. Басов, Ю. Ю. Басова, В. М. Бевзенко та ін.]; за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. нац. ун-т». – К.: Ін Юре, 2014. – 520 с.

16. Чернецький О. Л. Правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. Л. Чернецький. – Х., 2008. – 205 с.

17. Горбач О. В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх, батьків

або осіб, які їх замінюють : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Горбач. – К., 2006. – 215 с.

18. Ведерніков Ю. А. Адміністративне право : навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, В. К. Шкарупа. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.

19. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України (адміністративно-юрисдикційні повноваження органів внутрішніх справ) : навч. посіб. / С. Т. Гончарук. – К.: МВС України, Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 78 с.

20. Коваль Л. В. Административно-деликтные отношения / Л. В. Коваль. – К.: Вища школа, 1979. – 230 с.

21. Ковальчук Ю. І. Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ковальчук Ю. І.; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2007. – 202 с.

Миколенко А. И. Уровень исследований субъекта административной ответственности в отечественной юридической науке.

В статье показан генезис научной мысли о субъекте административной ответственности в Украине, а также раскрываются представленные в юридической литературе методологические подходы к определению содержания понятия «субъект административной ответственности» в его соотношении с другими родственными понятиями.

Ключевые слова: состав административного правонарушения, субъект административного правонарушения, административная ответственность, субъект административной ответственности.

Mykolenko O. I. Research level of the administrative liability subject in the national legal science.

The article outlines origin of a scientific thought related to the administrative liability subject in Ukraine and describes existing methodological approaches to definition of the term «administrative liability subject» and its relations with other concerned notions.

«Administrative liability subject» is the term widely used in scientific researches, however it does not have a particular comprehensive definition. Even works which are directly connected with research of general theoretical aspects of administrative liability lack comparative analysis of notions related to «administrative offense subject», «subject brought to administrative liability» and «administrative liability subject».

The article offers author's definition of the administrative liability subject. The administrative liability subject is a person that is able and has an opportunity to be administratively liable according to substantive and procedural rules of administrative law (that is the person that committed an administrative offence and the person that is brought to administrative liability). Therefore the administrative liability subject includes not only the person that was brought to liability in the form of administrative penalty, but also the person that is able and has an opportunity to be administratively liable, that means that he/she is the administrative liability subject, but under circumstances stipulated by applicable legislation he/she can be discharged from administrative liability by its substitution by another public enforcement measure or effect of educational nature (articles of 15, 16, 21, 22, 24-1 of the Administrative Offence Code of Ukraine).

Key words: constituent element of an administrative offence, administrative offence subject, administrative liability subject.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2014